

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

HT 2009

INSTITUTIONEN FÖR HANDELSRÄTT
HARK 1 1 KANDIDATUPPSATS I HANDELSRÄTT

HANDLEDARE: HENRIK NORINDER

FÖRFATTARE: DELARAM HORMOZASTARABADY

LUNDS UNIVERSITET

Sammanfattning

I Europa var det fram till 20 år sedan regel snarare än undantag att inhemska servicebranscher såsom tele, inrikesflyg och post kännetecknades av legala monopol. Internationaliseringen och behovet av ökad konkurrens som ett medel för att främja tillväxt och konsumentnytta har inneburit att allt fler marknader öppnats för nya aktörer. Detta har legat till grund för de avregleringar som genomfördes i Sverige på 1990-talet. Avregleringarna har dock varit förenade med inträdesbarriärer och det visade sig vara svårt att upprätta effektiv konkurrens på marknader som tidigare varit legala monopol. I samband med en avveckling av apoteksmonopolet har denna uppsats till syfte att identifiera de konkurrensproblem som är vanligt förekommande på avreglerade monopolmarknader, samt bedöma om dessa kan uppkomma på en avreglerad apoteksmarknad.

Uppsatsens titel: Lärdomar och effekter på avreglerade marknader – Apoteket nästa

Seminariedatum: 2010-01-14

Kurs: HARK 11 Kandidatuppsats inom handelsrätt, 15 poäng

Författare: Delaram Hormozastarabady

Handledare: Henrik Norinder

Fem nyckelord: Monopol, avreglering, konkurrens, apoteket, konkurrenshinder

Abstract

Up to 20 years ago the norm in Europe was that domestic service industries such as telecommunications, internal air service, and mail was characterized by legal monopolies. Internationalization and the need for increased competition as a means to promote growth and consumer benefit, has meant that more and more markets have opened up to new entrants. This has been the reason for the deregulations that took place in Sweden in the 1990s. The deregulations were though associated with entry barriers and it proved to be difficult to establish effective competition in markets that were previously legal monopolies. In connection with the deregulation of the Swedish state pharmaceutical monopoly, this essay seeks to identify competition problems that are common in deregulated monopoly markets, and will assess whether they can occur in a liberalized pharmaceutical market.

Title: Lessons and effects of deregulated markets- the Swedish state pharmaceutical monopoly next

Seminar date: 2010-01-?

Course: HARK 11 Bachelor thesis in business law, 15 credits

Author: Delaram Hormozastarabady

Advisor: Henrik Norinder

Key words: Monopoly, reregulation, competition, pharmacy, barriers to competition

FÖRKORTNINGAR

CS = Consumer surplus

Pk = Perfekt konkurrens

MC = Marginal cost

P = Price

Q = Quantity

FoU = Forskning och Utveckling

TLV = Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket

LFN = Läkemedelsförmånsnämnden

AIP = Apotekets inköpspris

AUP = Apotekets utförsäljningspris

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemformulering	1
1.3 Syfte.....	2
1.4 Metod och material.....	2
1.5 Avgränsning	2
1.6 Disposition	3
2. Allmänt om avreglering	5
2.1 Begreppet avreglering	5
2.2 Avreglering ur ett konkurrensrättsligt perspektiv	5
2.3 Avreglering ur ett ekonomiskt perspektiv.....	6
2.4.1 Perfekt konkurrens	6
2.4.2 Monopol	7
3. Nyligen avreglerade marknader	10
3.1 Energimarknaden	10
3.2 Telemarknaden	11
3.3 Postmarknaden	13
3.4 Avslutande kommentarer	15
4. Apoteksmarknaden	18
4.1 Introduktion.....	18
4.2 Marknaden idag.....	19
4.2.1 Producentledet	20
4.2.2 Partihandeln	21
4.2.3 Detaljistledet	22

4.3 Prissättning av läkemedel.....	22
5. Nordiska erfarenheter	25
5.1 Norge	25
5.2 Finland.....	26
5.3 Island	26
5.4 Danmark	27
5.5 Avslutande kommentarer	27
6. Avreglering av den svenska apoteksmarknaden	29
6.2 Mål.....	29
6.3 Medel.....	30
6.4 Omstrukturering av apoteksmarknaden	30
7. Etablerings- och konkurrenshinder.....	32
7.1 Inträdesbarriärer	32
7.1.1 Flaskhalsproblemet.....	32
7.1.1.1 Att hantera flaskhalsproblemet.....	33
7.1.1.2 Flaskhalsar på de specifika marknaderna	34
7.1.2 Varumärket.....	36
7.1.3 Marknadsmakt	36
7.1.4 Storskalsfördelar.....	38
8. Slutdiskussion.....	39

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Strävan att liberalisera allt fler marknader för ett mer konkurrenskraftigt Europa har varit en viktig del av EU:s arbete. Gemenskapen betraktar avreglering och konkurrensutsättning som ett instrument för att uppnå effektiviseringsvinster och välfärd i samhället. Detta i kombination med internationalisering och ett ökat behov av konkurrens har legat till grund för de svenska marknadsreformer som genomfördes under 1990-talet. Regleringar som tidigare ansågs vara de självklara lösningarna började ifrågasättas i samband med Sveriges inträde i EU, något som ledde till att den offentliga verksamheten på marknader som el-, flyg-, post- och telemarknaden reformerades och öppnades för konkurrens. Tyngdpunkten har legat på att uppnå en ökad produktivitet, mångfald och effektivitet genom liberalisering av dessa marknader. Som följd av detta har konsumenten kunnat dra fördel av ett ökat utbud, lägre priser samt nya varor och tjänster.

Den svenska apoteksmarknaden har sedan 1970-talet kännetecknats av legalt monopol, där Apoteket AB på uppdrag av staten, haft ensamrätt att bedriva detaljhandel med läkemedel. Monopolet har ofta kritiserats och ett flertal klagomål från företag, kunder och konsumenter har inkommit till Konkurrensverket under åren. Verket tillsatte en utredning för att framta förslag på hur en avreglering av marknaden kan genomföras. Med grund i denna utredning beslutade den svenska regeringen att apoteksmonopolet skall avvecklas med syfte att uppnå en bättre tillgänglighet av läkemedel för konsumenterna samt en effektivare resursanvändning.

1.2 Problemformulering

För att uppnå effektiv konkurrens genom liberalisering av en tidigare reglerad marknad, är det av väsentlig betydelse att möjliggöra tillträde till marknaden för utomstående aktörer. Införande av etableringsfrihet och regler som har till syfte att minska inträdesbarriärer spelar därför en central roll i avregleringsprocessen. Företag som tidigare haft ensamrätt till att bedriva viss verksamhet på marknaden, har på grund av denna monopolställning ett flertal fördelar i förhållande till nya aktörer. En långtids etablering kan innebära branschkännedom, storskalsfördelar, tillgång till nödvändig infrastruktur samt goda relationer med sina samarbetspartners. Dessa fördelar, enskild eller i kombination, skapar förutsättning för en

stark marknadsställning för den tidigare monopolisten och verkar därmed som inträdesbarriärer som sätter konkurrensen ur spel.

Mot denna bakgrund ställs följande frågor:

Vilka etablerings- och konkurrenshinder är gemensamt förekommande för tidigare monopolmarknader i samband med att dessa öppnats för konkurrens?

Kan dessa hinder uppkomma även på apoteksmarknaden när monopolet avvecklas, och vilka åtgärder har regeringen tagit för att undvika detta?

1.3 Syfte

Syftet med arbetet är att titta närmare på marknader som tidigare kännetecknats av legala monopol för att kartlägga de konkurrenshinder som är återkommande på dessa. Vidare syftar arbetet till att finna om dessa hinder även kan uppkomma på apoteksmarknaden då denna öppnas för konkurrens.

1.4 Metod och material

I denna uppsats har sedvanlig juridisk metod tillämpats, detta inbegriper beskrivning och användning av förarbeten samt doktrin. Uppsatsen har karaktär av en litteraturstudie och saknar empiriska studier såsom intervjuer, observationer eller enkätsundersökningar. Fokus har framför allt legat på offentliga rapporter samt undersökningar likt statliga offentliga utredningar och material från Konkurrensverket. Eftersom ämnet i vissa aspekter närmar sig områden där nationalekonomiska teorier kan tillämpas, används även sådan litteratur i viss utsträckning. Främst har denna litteratur använts i syfte att påvisa de ekonomiska effekterna av monopol respektive en fri marknad.

1.5 Avgränsning

Jag har valt att titta på tre specifika branscher förutom apoteket, nämligen energi-, tele- och postmarknaden. Jag har valt dessa tre marknader på grund av att de företag som varit tidigare monopolister på dessa, har egenskaper som påminner om varandra, men också för att dessa haft en utveckling som skilt sig åt. Den gemensamma nämnaren återfinns i de fördelar företagen haft när marknaden öppnats för konkurrens, något som har inneburit likartade

konkurrensproblem. Jag har valt att inte gå in på dessa marknader alltför detaljerat, utan belyser endast de delar av marknadsreformen som är av särskild betydelse för arbetet.

De nationalekonomiska teorierna om perfekt konkurrens och monopol i kapitel 2.2 förklaras inte djupgående, utan sammanställs på ett relativt kortfattat sätt för att läsaren skall förstå de ekonomiska grunderna i samband med monopolverksamhet samt betydelsen av konkurrens i ekonomiska termer.

Gällande de liberaliserade apoteksmarknader som berörs i arbetet, har jag valt att avgränsa mig till de nordiska. Anledning till detta är att det finns stora likheter mellan dessa och den svenska apoteksmarknaden. Detta gör att en jämförelse mellan dem blir delvis lättare men också mer rättvis.

Vidare har jag valt att redogöra för apoteksmarknaden och avregleringen av denna, men avgränsar redogörelsen genom att avstå från att beskriva de lagförändringar avvecklingen innebär, då dessa saknar betydelse för arbetet som sådant. Fokus kommer att ligga på avveckling av apoteksmonopolet som helhet och inte på någon specifik del av marknaden.

En av de viktigare avgränsningarna i arbetet rör mitt val av de i kapitel 7 beskrivna konkurrenshindren. Det finns ett antal potentiella problemområden gällande begränsning av konkurrens på apoteksmarknaden såväl som de andra marknaderna. Jag har valt att belysa tre av dessa som jag anser vara mest sannolika att uppstå på apoteksmarknaden. Dessa har också visat sig förekomma på liberaliserade marknader där legalt monopol tidigare förelegat.

1.6 Disposition

I första kapitlet presenteras bakgrunden till ämnet samt den problemformulering som ligger till grund för arbetet. Syftet, hur jag har valt att gå tillväga och de avgränsningar som gjorts i samband med detta beskrivs i detta avsnitt.

I nästa kapitel redogörs för begreppet avreglering samt den betydelse begreppet har ur ett konkurrensrättsligt och ekonomiskt perspektiv. Teorierna som presenteras i kapitlet är till hjälp för att förstå varför regleringar genomförs.

I tredje kapitlet introduceras el-, tele- och postmarknaden. Här beskrivs marknaderna i kombination med den avregleringsprocess de genomgått. Vidare redogörs för de effekter som liberaliseringen medfört och hur dessa påverkat utvecklingen på marknaden.

Fjärde kapitlet handlar om apoteksmarknaden och hur denna är uppbyggd. I kapitlet ges en presentation av de olika aktörerna på marknaden samt hur prissättning av läkemedel är utformad.

Kapitel fem redovisar för apoteksmarknaden i de nordiska länderna. Kapitlet syftar att ge läsaren en bild av de olika metoder och medel som använts vid liberalisering av dessa marknader och de effekter som uppstått till följd av detta.

Den svenska apoteksreformen beskrivs i kapitel sex. Mål och medel för avregleringen presenteras här.

I kapitel sju utreds de etableringshinder som kan åskådliggöras på samtliga marknader och som anses vara potentiella problemområden även på apoteksmarknaden.

2. ALLMÄNT OM AVREGLERING

2.1 Begreppet avreglering

Med avregleringar menas här regelreformer som har till syfte att liberalisera prissättning samt in- och utträdet på en marknad. Begreppet avser sådana regeländringar som har som målsättning att ge företagen möjlighet att konkurrera med varandra om försäljning av varor och tjänster till konsumenter.¹ Definitionen inkluderar även privatisering av offentlig verksamhet som medför ett ökat marknadsinflytande.² Uttrycket kan vara missvisande då det ger ett intryck av att marknaden befrias från regler, men i de flesta fall innebär en avreglering införande av fler regler.³ Konkurrensverket och OECD använder gärna begrepp som regelreform eller liberalisering för att missförstånd skall undvikas. I detta arbete kommer begrepp såsom avreglering, omreglering, liberalisering samt regelreform att användas som synonymmer och bör tolkas med samma innebörd och betydelse.

2.2 Avreglering ur ett konkurrensrättsligt perspektiv

Flera tidigare monopolmarknader såsom inrikesflyg-, post-, energi- och telemarknaden är föremål för omfattande förändringar. Nya kundbeteenden, ändrad efterfrågan och en allt snabbare teknisk utveckling är några faktorer som ligger till grund för de reformer som skedde i Sverige under 1990-talet.⁴ Avregleringar anses generellt leda till stora effektivitetsvinster som i sin tur skapar utrymme för ökad välfärd i samhället. Trots genomförda avregleringar samt forskning och debatter kring ämnet har det visat sig påtagligt svårt att mäta hur stora vinsterna är samtidigt som man ännu inte funnit bästa sätt att avreglera på för att på så sätt maximera dessa vinster.⁵ Det övergripande målet med avreglering, dvs. samhällsekonomisk effektivitet, har visat sig vara svårt att värdera och därför används ofta pris-, kostnads- eller produktivitetsutveckling som utvärderingskriterium.⁶ För att kunna identifiera samt värdera effekterna bör man i första hand jämföra den faktiska utvecklingen med en hypotetisk situation dvs. den utveckling som hade blivit resultatet om avregleringen

---

¹Konkurrensverket, *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus*, 2007:1, s. 63

²Departementsserien (Ds), *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar*, Expertrådet för Studier i Offentlig ekonomi (ESO) 2002, s. 10

³*Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar* 2002, s. 35

⁴Konkurrensverket, *Konkurrensen i Sverige 2005*, Konkurrensverkets rapportserie: 2005:1, s. 96

⁵*Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar* 2002, s. 9

⁶Konkurrensverket, *Avreglering, konkurrensutsättning och ekonomisk effektivitet – offentligt eller privat?*, 2005-12-20, s.4

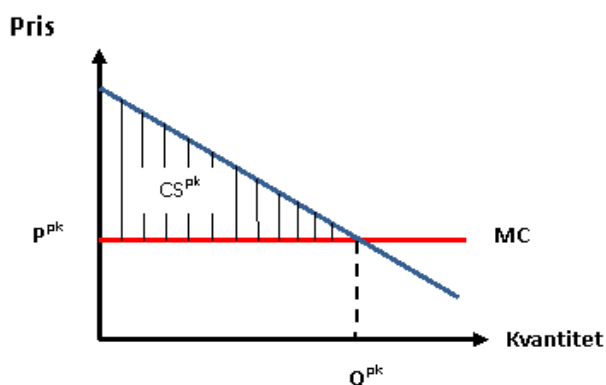
inte genomförts. Problematiken med detta ligger i att det inte alltid går särskilja de positiva effekter som avregleringen i sig gett upphov till, från andra faktorer som kan bidragit till utvecklingen, såsom förändrad efterfrågan och teknisk utveckling. Emellertid innebär en övergång från monopol till konkurrens en omfördelning från producenter till konsumenter till följd av effektivisering av företagens verksamhet. Denna effektivisering kan förekomma i form av ökad produktion, större utbud samt lägre priser, faktorer som gynnar konsumenter och samhället i helhet.⁷ Konkurrens är också en förutsättning för att konsumenten skall erbjudas valmöjlighet och högre kvalitet på varor och har som syfte att bidra till modernisering och utveckling av samhället genom öppna marknader.⁸

2.3 Avreglering ur ett ekonomiskt perspektiv

2.3.1 Perfekt konkurrens

Enligt den ekonomiska teorin leder konkurrens till ekonomisk effektivitet. På en välfungerande marknad sker produktionen på en optimal nivå, dvs. företagen producerar på ett effektivt sätt samtidigt som priserna pressas ned till produktionskostnaderna.⁹ Under perfekt konkurrens bestäms priset och den producerade kvantiteten av efterfråge- och utbudskurvan, dvs. jämvikten är Pareto-effektiv. En fördelning är Pareto-effektiv om det inte finns någon annan allokering där ena parten kan få det bättre utan en försämring för en annan part.¹⁰ Detta illustreras i figuren nedan.

Figur 2.1: Konsumentöverskott vid perfekt konkurrens¹¹

⁷ Sou 2005:4, s. 113

⁸ http://www.konkurrensverket.se/t/Page____345.aspx

⁹ Prop. 1999/2000:140, s.44

¹⁰ Krugman, Paul; Wells, Robin, *Microeconomics*, 1st edition, Worth Publishers, New York 2005, s.357

¹¹ *ibid.*

Vid perfekt konkurrens är antalet producenter stort och varken konsumenter eller producenter kan enskilt påverka produktens pris. Priset är därmed bestämt av marknaden, för såväl köpare som säljare.¹² Resursallokeringar i samhället gynnas av konkurrens då den bidrar till att resurserna nyttjas och kombineras på ett mer optimalt sätt som skapar störst värde för konsumenterna.¹³ Eftersom priset motsvarar producentens exakta kostnad per producerad enhet, uppstår inget producentöverskott. Det totala överskottet är därmed lika med konsumentöverskott (CS^{pk}), som utmärks av den streckade ytan i figur 2.1 ovan.¹⁴

Konkurrens spelar även en betydande roll för en inre effektivisering där företag tvingas optimera produktivitet och anpassa sig till konsumenternas behov.¹⁵ En optimal och effektiv resursutnyttjande är grundläggande för att åstadkomma ekonomisk tillväxt. Vid avsaknad av konkurrens kan marknaden snedvridas genom att fåtal aktörer med stor marknadsmakt kan sätta ett pris över den nivå som skulle råda vid fullständig konkurrens.¹⁶

2.3.2 Monopol

För att förstå vilka effekter som konkurrens kan ge upphov till är det viktigt att analysera vilka egenskaper ett monopol har. Ett företag med monopolställning har ensamrätt till hela marknaden, dvs. är ensam producent till en produkt utan substitut. Monopolisten har total marknadsmakt och bestämmer hur mycket som skall produceras. För att vinsten skall maximeras väljer företaget att sluta producera när produktion av en ytterligare enhet inte längre innebär en vinst. Detta medför lägre produktion och högre priser än vid perfekt konkurrens.¹⁷ Effekten skapar en monopolvinst som inte producenter kan tillgodogöra sig på en marknad som karaktäriseras av fri konkurrens.¹⁸

---

¹² Prop. 1999/2000:140, s.44

¹³ Avreglering, konkurrensutsättning och ekonomisk effektivitet – offentligt eller privat?, s.5

¹⁴ Krugman, s. 348

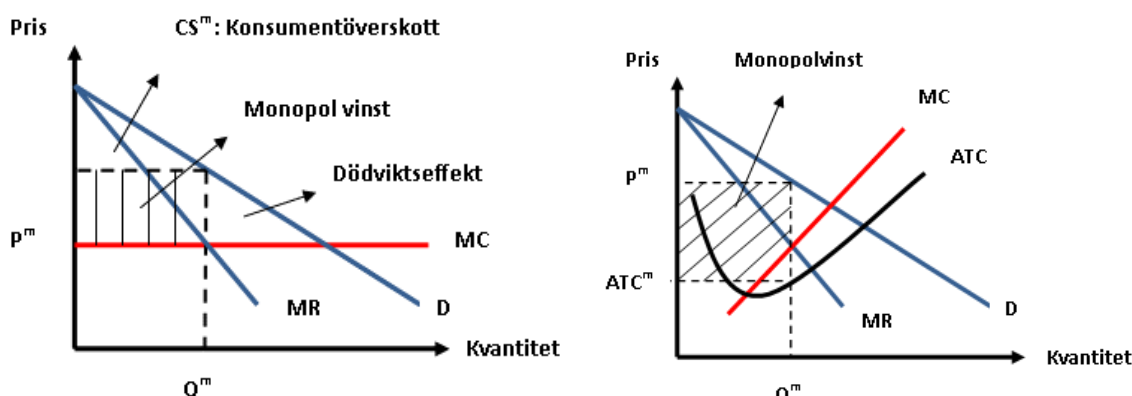
¹⁵ Prop. 1999/2000:140, s.46

¹⁶ Krugman, s. 335

¹⁷ a.a. s. 343

¹⁸ SOU 2005:4, s.106

Figur 2.2: Monopol¹⁹

Till skillnad från perfekt konkurrens, kommer priset inte att vara lika med marginalintäkten vid en monopolsituation. För att maximera sin vinst, producerar monopolisten där marginalkostnaden är lika med marginalintäkten ($MC=MR$), vilket motsvarar Q^m enheter. Detta resulterar i att företaget producerar mindre och säljer till ett högre pris än på en marknad som kännetecknas av perfekt konkurrens. Konsumentöverskottet kommer att minska och en stor del av överskottet kommer att tillhöra den monopolistiska vinsten. Det totala överskottet minskar som följd av detta och effektiviteten hämmas. Dödviktseffekten representerar minskningen i det totala överskottet.²⁰

Det finns ett antal förklaringar till varför monopol uppkommer - dels har marknaden vissa egenskaper som automatiskt utestänger andra aktörer, såsom stordrifts- och kostnads fördelar, och dels kan det finnas strategiska barriärer som monopolisten skapat själv för att hindra etablering. Det finns även s.k. legala monopol där en ensam aktör fått tillstånd av staten att bedriva viss verksamhet i ett visst område eller land.²¹ Inom nationalekonomi definieras naturligt monopol som en verksamhet med fallande styckkostnadskurva, dvs. marknaden karakteriseras av stordriftsfördelar.²²

Perfekt konkurrens är en grundläggande idé inom ekonomisk teori, den ska dock anses som en teoretisk utgångspunkt och inte som ett mål. Teorin ställer upp ett antal strikta krav som måste

¹⁹ Krugman, s.348

²⁰ ibid.

²¹ a.a. s. 338

²² Prop. 1999/2000:140, s. 51

vara uppfyllda för att perfekt konkurrens skall kunna anses råda. I praktiken kan dessa krav ej uppfyllas helt, men det är av vikt att utgå från dessa för att uppnå en effektiv konkurrens.²³ Teorin skall endast betraktas som en normativ ideal för hur vi vill att marknaden skall fungera samt i vilken riktning marknader skall utvecklas. Genom att utgå från den ekonomiska teorin samt de effekter monopolmarknader och konkurrensutsatta marknader ger upphov till, kan en bredare förståelse uppnås för liberalisering av olika marknader samt vad det kan innebära för samhället som helhet.

I nästa kapitel behandlas tre svenska marknader som tidigare kännetecknats av legala monopol. Dessa marknader har i olika utsträckning påverkats av en ökad internationell konkurrens, teknisk utveckling samt ändrad efterfråga, något som lett till att de liberaliserats på senare år. Avreglering av dessa marknader har genomförts på olika sätt och har också gett upphov till skilda effekter i samband med att konkurrens upprättats.

---

²³ Prop. 1999/2000:140, s.48

3. NYLIGEN AVREGLERADE MARKNADER

3.1 Energimarknaden

Elmarknaden före avreglering karaktäriserades av en oligopolsituation med Vattenfall som dominerande aktör. Marknaden var geografiskt fördelad vilket innebar att elföretagen hade ensamrätt på ett visst område och konsumenterna hade inte möjligheten att påverka priset. Före liberaliseringen fanns ett betydande kapacitetsöverskott i elförsörjningen på grund av leveranssäkerhetskriterierna där producenter fick betalt både för att hålla kapacitet tillgängligt och för att producera. Denna överkapacitet var självfallet förenad med kostnader vilka påverkade priset.²⁴

1 januari 1996 infördes ett nytt regelverk på den svenska elmarknaden. Omregleringen innebar att elpriset som tidigare var reglerat övergick till att bli konkurrensutsatt samt att kunden nu hade möjlighet att välja vilken elleverantör som skulle leverera elen. Privatisering av elmarknaden var inte en fråga om en övergång från helt statligt ägd produktion och statligt kontrollerade priser till en fullständig privat marknad, utan snarare en vertikal separation som innebar att produktion och försäljning, som kan bedrivas under konkurrens skildes från närverksamhet, dvs. transmission och distribution, som är naturliga monopol.²⁵ Detta innebar att närverksamhet skulle drivas av bolag som inte är verksamma inom marknaden för produktion och försäljning av el. Reformeringen medförde omfattande förändringar i lagen där regleringar som hindrade handel med el avskaffades. Vidare ställdes det krav på att verksamheten skulle bedrivas av juridiska personer samt att nätverksamheten skulle redovisas skild från all annan verksamhet.²⁶ Det framgår i regeringens direktiv att syftet med reformen av den svenska elmarknaden var att genom en skapad valfrihet för konsumenterna öka effektiviteten i produktions- och försäljningsledet. En konkurrensutsatt elmarknad skulle skapa förutsättningar för en ökad pris- och kostnadspress inom elförsörjningen.²⁷ Konkurrensen skulle även tillgängliggöra nya kontraktsformer för elleverans som i större utsträckning skulle vara mer anpassad till konsumenternas behov samt att tillträdet på marknaden skulle underlättas för nya aktörer.²⁸ Kort efter reformen, under perioden 1997-

---

²⁴ SOU 2005:4, s.180

²⁵ Ekonomisk Debatt 2001, *Avreglering: Erfarenheter från tre marknader*, Förhandlingar Nationalekonomiska föreningen, nr 5, s. 370

²⁶ SOU 2002:7, s. 24

²⁷ *ibid.*

²⁸ SOU 2005:4, s.162

2000, ledde konkurrens i kombination med gynnsamt väder till en kraftig prispress.²⁹ I samband med den internationalisering som skedde under samma tidsperiod öppnades en fullständig integrerad marknad mellan Norge och Sverige där Nord Pool var den gemensamma marknaden.³⁰ Gränstariffer var borttagna och priserna styrdes av gällande utbuds- och efterfrågesituation. Konsumenternas valmöjligheter ökade i samband med inträde av nya aktörer på marknaden. De initiala problemen med mätarkraven samt den höga kostnaden för leverantörsbyte, som gav upphov till låg kundnöjdhet på marknaden försvann och konkurrensen började verka för sitt syfte.

Utvecklingen sedan 1996 har varit en pågående anpassningsprocess som inneburit att aktörerna successivt lärt sig hur en konkurrensutsatt elmarknad fungerar och där regelverk har anpassats efter de erfarenheter som vunnits sedan omregleringen trädde i kraft.³¹ Idag karaktäriseras den svenska elmarknaden av en nordisk elmarknad med en gemensam elbörs i Nord Pool. Ett flertal utredningar, bland annat av Energimarknadsinspektionen i Sverige, visar på att den nordiska elmarknaden fungerar bra. Dessa framlägger att de nordiska kraftanläggningarna utnyttjas på bästa sätt både ur ett ekonomiskt och miljömässigt perspektiv.³² Handel med el mellan de nordiska länderna och andra europeiska länder pågår flitigt.³³ Studierna tyder på att produktiviteten har ökat samt att det har skapats en prispress som kommit konsumenterna tillgodo.

3.2 Telemarknaden

Den svenska telemarknaden har genomgått omfattande förändringar inte endast på grund av avregleringar men också på grund av framsteg i teknologiska lösningar samt ett ökat krav på tjänster och produkter. Den snabba tekniska utvecklingen har i sig orsakat ett relativt snabbt prisfall, men liberalisering av marknaden har spelat en central roll i den positiva utvecklingen.³⁴

Marknader för telekommunikation runt om i Europa har haft en snarlik utveckling. Ända fram till mitten av 1980-talet var den dominerande marknadsformen för alla europeiska telemarknader av monopolkaraktär. Den franska telemarknaden präglades av monopol fram

---

²⁹ http://www.kkv.se/upload/Filer/Press/Tal-artiklar/tal_cn_030402.pdf

³⁰ *Avreglering: Erfarenheter från tre marknader*, s. 370

³¹ SOU 2002:7, s. 10

³² <http://www.svenskenergi.se/sv/Om-el/Fakta-om-elmarknaden/Kostnadskillnader-leder-till-handel-med-el2/>

³³ *ibid.*

³⁴ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 24

till 1990 och har sedan dess genomgått ett flertal omregleringar till följd av olika EU-direktiv. Den brittiska telemarknaden avreglerades redan 1981 och har haft en utveckling som liknar andra europeiska telemarknader. I Sverige avreglerades telemarknaden i samband med ikraftträdandet av telelagen 1993, samma år som Televerket bolagiserades under namnet Telia.³⁵ I samband med bolagisering av Televerket minskade den politiska makten över prissättning, och den samtrafikskyldighet som lagen föreskrev skapade förutsättningar för andra aktörer att agera på delar av telemarknaden där konkurrens var möjlig.³⁶ Liberaliseringen skedde successivt och staten överlät inte utvecklingen helt till marknaden utan behöll det yttersta ansvaret för utbyggnad av regional infrastruktur. Den infrastruktur som fanns innan liberaliseringen av marknaden ägdes av Televerket och det är då framförallt kopparnätet även kallat accessnätet, vilket används primärt för fast telefoni och numera också bredbandsuppkoppling, som åsyftas. Trots en livlig debatt gällande vertikal separation så förblev kopparnätet i Telias ägo efter vad som beskrivs som en intensiv påtryckningskampanj från bolaget.³⁷ Trots att liberalisering av telemarknaden initierades 1993, var det inte förrän 2005 Telia tvingades att släppa in andra operatörer i det fasta nätet på lika villkor som bolaget hade själv.

De viktigaste effekterna som följde liberaliseringen visade sig inte på kärnverksamheten som var fast telefoni, utan på tre nya områden. Digital mobiltelefoni var första området, där redan under tidigt 1990-tal fanns tre företag som befann sig i hård konkurrens om marknadsandelar. Internet var andra området inom vilket Telia utmanades. Aktörer på marknaden fann knep som hindrade Telia att knäcka dem med höga samtrafikavgifter, de satsade på en kraftfull marknadsföring och vann stora andelar av marknaden. Tack vare liberaliseringen skapades utrymme för aktörer som genom innovativt tänkande i kombination med teknisk utveckling började konkurrera på det tredje området, nämligen bredband. Konkurrens på denna marknad har lett till en allt snabbare utbyggnad av bredbandsnät i Sverige och lägre priser än vad man tidigare trott vara möjligt.³⁸ Prisutvecklingen och hur denna har förändrats i samband med liberaliseringen är svår att avläsa. De produktutvecklingar och teknikförändringar som skett på marknaden, som i sin tur påverkat prisutvecklingen, kan inte särskiljas från de positiva effekter som följt liberaliseringen. Det kan dock konstateras att de fördelar konkurrens medfört inom telemarknaden är inte främst bundna till prisutvecklingen, utan har snarare varit

---

³⁵ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 89

³⁶ a.a. s. 90

³⁷ SOU 2005:4, s.524

³⁸ *Avreglering: Erfarenheter från tre marknader*, s. 381

innovationsfrämjande och en förutsättning för tekniskt framsteg. Konkurrensen har frambringat produkter och tjänster som är anpassade efter konsumenternas behov och därmed skapat en valfrihet som inte fanns på den reglerade telemarknaden.

3.3 Postmarknaden

Sedan tidigt 1990-tal har en utveckling mot en liberaliserad brevmarknad pågått inom Europa. Sverige har varit en av de ledande länderna i denna utveckling och avskaffade brevmonopolet redan 1993.³⁹ I takt med att den europeiska brevmarknaden öppnas för konkurrens anses marknaden allt mer global och de stora operatörerna börjar agera internationellt i allt större utsträckning.⁴⁰ Nederländska TNT har exempelvis varit aktiv på den Tyska och Brittiska brevmarknaden. Norska Postens dotterbolag Bring Citymail är förutom i Sverige även etablerad och verksam i Danmark. Liberalisering av brevmarknaden inom Europa har även skapat möjligheter för etablerandet av små lokala aktörer.⁴¹ Sedan det dåvarande Postverkets monopol avskaffades 1993, följde en period av kraftig tillväxt där ett drygt 100-tal operatörer bedrev någon form av postverksamhet på den svenska marknaden.⁴² Denna utveckling har dock vänt och antal operatörer verksamma på marknaden har minskat kontinuerligt sedan 1998.⁴³ Den 31 december 2008 fanns i Sverige 31 postoperatörer med tillstånd för att bedriva postverksamhet av vilka fyra tillstånd återkallades under året.⁴⁴

Det har inkommit många konkurrenter på marknaden sedan monopolet slopades men de agerar primärt på en lokal nivå medan Posten fortfarande saknar en större konkurrent på den totala marknaden. Postens ställning på marknaden är fortsatt stark med en marknadsandel över 90 procent.⁴⁵ Anledningen till att Posten saknar några huvudkonkurrenter är att etableringen av en småskalig lokal postverksamhet är förknippad med en relativt låg kostnad medan verksamhet på nationell nivå kräver ett väl utbyggt nätverk vilket också innebär stora investeringar.⁴⁶

---

³⁹ Post- och telestyrelsen (PTS), *Service och Konkurrens 2009*, PTS-ER-2009:14, s. 7

⁴⁰ *Service och konkurrens 2009*, s. 8

⁴¹ a.a. s. 9

⁴² SOU 2005:5, s. 172

⁴³ *ibid.*

⁴⁴ *Service och konkurrens 2009*, s. 14

⁴⁵ SOU 2005:5

⁴⁶ SOU 2005:4, s. 413

Syftet med reformen har varit att öka effektiviteten på marknaden samt att genom en hållbar konkurrens skapa vinster i form av lägre priser och förbättrad service för konsumenterna.⁴⁷ Likt andra reformerade marknader har liberaliseringen lett till en mer kostnadsanpassad prisstruktur. Det råder dock en anmärkningsvärd prisskillnad mellan de konkurrensutsatta och de skyddade segmenten av marknaden. I storstadsområden där Posten möter konkurrens om stora utskick har prispressen varit påtagligt med ett prisfall på cirka 50 procent, medan priserna för enstaka försändelser har stigit med cirka 75 procent.⁴⁸

Postmarknader runt om i världen har liberaliserats på olika sätt och det finns främst tre modeller för hur olika länder valt att bedriva nationell postverksamhet.⁴⁹ Genom den merkantilistiska modellen väljer staten att göra den nationella postoperatören tillräcklig stark för att denna skall kunna med en dominerande roll verka på den internationella marknaden samtidigt som man bibehåller monopolet på den inhemska marknaden så långt som möjligt. Exempel på länder som valt detta tillvägagångssätt är Nederländerna och Tyskland, där det nationella bolagiserade postverket har getts goda förutsättningar för att expandera och är idag aktiva på utländska marknader.⁵⁰ Den andra modellen är marknadsmodellen som exempelvis Sverige och Nya Zeeland har valt implementera. Modellen förelägger en fullständig avreglering av den inhemska postmarknaden.⁵¹ Den resulterar i att det nationella bolagiserade postverket effektiviserar sin verksamhet för att kunna bemöta de förändringar som sker i samband med en öppen marknad. På marknader inom vilka denna modell har implementerats har konkurrensen varit svag till nästan obefintlig. En stor skillnad som kan understrykas mellan Nya Zeeland och Sverige är att konkurrenter på den Nya Zeeländska postmarknaden garanteras tillgång till den nationella NZ Posts postnät inklusive utdelning. Syftet med detta är att alla postoperatörer skall kunna ha möjlighet att erbjuda landsomfattande postservice till konsumenterna. I Sverige garanteras konkurrerande postoperatörer tillgång till Postens postboxar samt till postnummersystem, men i övrigt är de själva ansvariga för utdelning och andra nödvändiga postala infrastruktur.⁵² Den tredje modellen är den så s.k. nationella modellen där staten driver en traditionell postverksamhet med hänsyn till arbetsmarknadspolitiska och regionala mål utan att fästa vikt vid konkurrens och en

---

⁴⁷ SOU 2005:5, s. 171

⁴⁸ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 23

⁴⁹ a.a. s. 87

⁵⁰ SOU 2005:5, s. 165

⁵¹ a.a. s. 16

⁵² *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 158

kommersialisering av verksamheten.⁵³ Historiskt sätt är Frankrike och Danmark två länder som valt att följa denna modell.

Idag finns ingenting som talar för en ökad konkurrens på den svenska postmarknaden. Posten har en mycket stark marknadsposition och en dominerande ställning utan några större konkurrenter. Citymail konkurrerar på vissa delmarknader utan att utgöra något större hot. Lokalpostföretagen är sårbara pga begränsad finansiell uthållighet och är därmed påverkbara av små förändringar på marknaden. Det råder en hårdare konkurrens på paketmarknaden men även där är Posten den dominerande aktören med marknadsandel för företagspaket som uppgår till 70 procent och avsevärt högre på privatmarknaden.⁵⁴

3.4 Avslutande kommentarer

Erfarenhet visar på att liberalisering av marknader är en tidskrävande process vars effekter inte alltid är synliga på kort sikt. Regelreformer i Sverige har i de flesta fall gått snabbare och längre än i andra europeiska länder och trots att de undersökta marknaderna ännu inte nått sin slutliga form, visar de på en positiv utveckling i form av ökat utbud och tillgänglighet, nya tjänster samt prispress på många håll.⁵⁵ Produktiviteten har i princip ökat på samtliga marknader, dock i olika grad.⁵⁶

---

⁵³ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 88

⁵⁴ *Service och konkurrens 2009*, s. 12

⁵⁵ SOU 2005:4, s. 808

⁵⁶ a.a. s. 800

Figur 3.1: Sammanfattning av utvecklingen efter liberalisering⁵⁷

	Post	El	Tele
Priser relativt den allmänna prisutvecklingen	Ökat	Ökat	Minskat
Producerad volym	Minskat	Oförändrat	Ökat
Lönsamhet	Oförändrat	?	Oförändrat
Sysselsättning	Minskat	Minskat	Minskat
Inkomster relativt näringslivet	Minskat	Oförändrade	Ökat
Produktivitet	Ökat	?	Ökat
Koncentrationsgrad	Minskat	Minskat	Minskat
Tillgänglighet	?	?	Ökat

På postmarknaden är effekterna otydliga och det finns en tveksamhet om vad reformen har inneburit. Konkurrensverket har utelämnat produktivitets- och kostnadsanalyser för marknaden med anledning av bristande information.⁵⁸ Som nämnt tidigare var det en stor ökning av antal aktörer på marknaden i början av 1990-talet. Många av dessa har försvunnit och de resterande verkar främst på en lokal nivå.

Den internationella postmarknaden utvecklas i en rask takt, där fler företag verkar på utländska marknader och sammanslagningar av nationella postföretag blir allt vanligare. Posten AB och Post Danmark A/S är ett exempel på en sådan sammanslagning som kan påverka konkurrenssituationen, både i ett europeiskt och i ett nationellt perspektiv.⁵⁹ Det kan därför vara svårt att i dagsläget avgöra hur den svenska postmarknaden kommer att utvecklas.

Liberalisering av elmarknaden har resulterat i en nordisk elmarknad som idag fungerar utan några större problem. Ingen aktör på marknaden innehar en dominerande ställning och därmed ingen möjlighet att utöva makt.⁶⁰ Det produktionsöverskott som fanns före liberaliseringen har försvunnit och verksamheten har effektiviserats som en konsekvens av att marknaden öppnades för konkurrens, bland annat genom nedläggning av att anläggningar

⁵⁷ a.a. s. 795

⁵⁸ Avreglering, konkurrensutsättning och ekonomisk effektivitet – offentligt eller privat?, s. 22

⁵⁹ Service och konkurrens 2009, s. 9

⁶⁰ SOU 2002:7

med höga kostnader. De kapacitetsproblem som uppstår på marknaden hindrar dock marknaden att fungera korrekt.

Inom telebranschen har många nya företag tagit betydande marknadsandelar inom Fast telefoni, Internet och Mobiltelefoni.⁶¹ Liberaliseringen har varit en långsam process men anses vara en av de mer framgångsrika. Det bör dock noteras att den teknologiska utvecklingen spelat en mycket viktig roll i den utveckling marknaden haft.

På marknader som tidigare karaktäriserats av legala monopol, har den tidigare monopolisten fortsatt vara den dominerande aktören på marknaden, något som har legat till grund för majoriteten av de konkurrensproblem som uppstått.⁶² De berörda branscherna utmärks också av viss infrastruktur som är av väsentlig betydelse för att bedriva verksamhet på marknaden. Det föreligger ett starkt samband mellan graden av konkurrens och de etableringsmöjligheter som företagen har på marknaden.⁶³ Tillträde till infrastrukturen på icke-diskriminerande villkor är en nödvändighet för nyetablering och därför av central betydelse för att skapa goda förutsättningar för konkurrens.⁶⁴ Det kan därmed konstateras att de etablerings- och konkurrenshinder som uppkommit på samtliga marknader är inträdesbarriärer i samband med tillgång till infrastrukturen och flaskhalsproblemet, som diskuteras i kapitel 7. Vidare har den tidigare monopolistens starka marknadsposition samt ett väletablerat varumärke försvårat upprättandet av konkurrens.

Apoteksmonopolet har varit ett av de kvarstående monopol som kritiserats mest och har just avvecklats. Likt ovannämnda marknader har även apoteksmarknaden varit ett legalt monopol och dominerats av en enda aktör, nämligen Apoteket AB. I nästkommande kapitel ges en beskrivning på hur apoteksmarknaden är uppbyggd för att sedan redogöra för liberalisering av denna.

---

⁶¹ SOU 2005:5, s. 806

⁶² Prop. 1999/2000:140, s.105

⁶³ Konkurrensverket – *Vårda och skapa konkurrens – vad krävs för ökad konsumentnytta?*, Konkurrensverkets rapportserie: 2002:2, s. 298

⁶⁴ *Konkurrensen i Sverige 2005*, s. 97

4. APOTEKSMARKNADEN

4.1 Introduktion

Detaljhandel med läkemedel har sedan 1970 bedrivits av Apoteket AB i vilken staten äger ett bestämmande inflytande.⁶⁵ Systemet inrättades med syfte att förstärka säkerheten samt att förbättra läkemedelsförsörjningen i Sverige.⁶⁶ Företaget har ensamrätt att sälja läkemedel till konsumenter och dessutom möter de i praktiken ingen konkurrens om de 80-tal sjukhusapoteken i landet.⁶⁷ Monopolet innefattar såväl receptfria som receptbelagda läkemedel och regleras via ett verksamhetsavtal mellan staten och Apoteket samt lagen om försäljning av läkemedel. Apoteket AB svarar därmed för ett rikstäckande system för distribution av läkemedel samt avgör i vilken utsträckning apotek skall finnas och var dessa skall vara belägna. Apoteket har under skyddet av naturligt monopol och ensamrätt till marknaden samt den nödvändiga infrastrukturen, byggt upp en omfattande verksamhet med ett mycket känt varumärke och en stor kundbas.

En av de främsta målsättningar inom EU är främjandet av fri handel mellan medlemsstaterna. Nationella bestämmelser som inte överensstämmer med denna målsättning skall åsidosättas såvida de inte kan motiveras av allmänintresset. Målet är att upprätthålla en konkurrenspolitik som ser till att konkurrensen inom EU inte snedvrids och att marknaderna fungerar så effektivt som möjligt.⁶⁸ Införandet av konkurrens och tillämpning av EU:s konkurrenspolitik på icke-konkurrensutsatta marknader, där staten haft exklusiva rättigheter att tillhandahålla en viss tjänst på, anses vara bästa sätt att uppnå en effektivare resursanvändning, ökad mångfald och kvalitet på varor och tjänster till nytta för konsumenten.⁶⁹

Under de senaste trettio år har Sverige genomfört flertalet avregleringar på statliga monopolmarknader såsom tele-, flyg-, post- och elmarknaden. Krav på ekonomisk tillväxt genom ökad konkurrens samt konsumentnytta och främjande av teknologisk utveckling har legat till grund för liberalisering av dessa marknader. Tyngdpunkten har legat på att öppna dessa marknader för konkurrens för att på så sätt nå högre effektivitet, produktkvalitet och

---

⁶⁵ ECON Analysis AB, *Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, Rapport R-2006-054, 2006-6-7, s. 1

⁶⁶ <http://www.lakemedelsvarlden.se/zino.aspx?articleID=3906>

⁶⁷ Konkurrensverket, *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus*, 2007:1, s. 8

⁶⁸ http://ec.europa.eu/competition/consumers/liberalisation_sv.html

⁶⁹ http://ec.europa.eu/competition/liberalisation/overview_en.html

mångfald.⁷⁰ Bland de kvarvarande monopolen i landet är apoteksmarknaden den som kritiserats och ifrågasatts mest. Konkurrensverket har tidigare undersökt den svenska läkemedelsmarknaden i samband med ett stort antal klagomål där företag ifrågasatt om Apoteket AB:s agerande är i enlighet med konkurrensverkets regler.⁷¹ Även EG-domstolen har prövat frågan om huruvida det svenska monopolet har varit förenligt med gemenskapens konkurrensbestämmelser i samband med Bringwell-målet. År 2001 sålde företaget Bringwell nikotintuggummi och nikotinplåster i en hälsobutik i Stockholm. Läkemedelsverket anmälde företagets vd Krister Hanner som åtalades vid Stockholms tingsrätt för brott mot läkemedelslagen, enligt vilken endast Apoteket AB får bedriva handel med läkemedel. Målet kom att prövas i EG-domstolen som menade att monopolet stred mot gemenskapsrätten (C-438/02 Bringwell-målet).⁷²

Apoteksmarknaden i Sverige har kännetecknats av få apotek per invånare i internationell jämförelse, där endast Danmark i EU har fler invånare per apotek än Sverige. Varje svenskt apotek ombesörjer omkring 10 000 människor i genomsnitt. De flesta länder i EU har 5000 eller färre per apotek.⁷³ OECD menar att monopolet har resulterat i en begränsad tillgänglighet av läkemedel för konsumenterna med begränsade öppettider och få försäljningsställen.⁷⁴

4.2 Marknaden idag

Den svenska distributionskedjan för läkemedel kan delas i tre handelsled. Tillverkning och försäljning av läkemedel utgör första ledet och består av läkemedelsproducenter och importföretag som utvecklar och tillverkar läkemedel. Därefter följer partihandel bestående av grossistföretag som tillhandahåller lagerhållnings- och transporttjänster till det tredje ledet, dvs. detaljisten där Apoteket verkar som ensam aktör.⁷⁵ Distributionskedjan åskådliggörs i figuren nedan.

---

⁷⁰Lagrådsremiss, *Omreglering av apoteksmarknaden*, Stockholm den 8 december 2008, s. 56

⁷¹Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus, s. 25

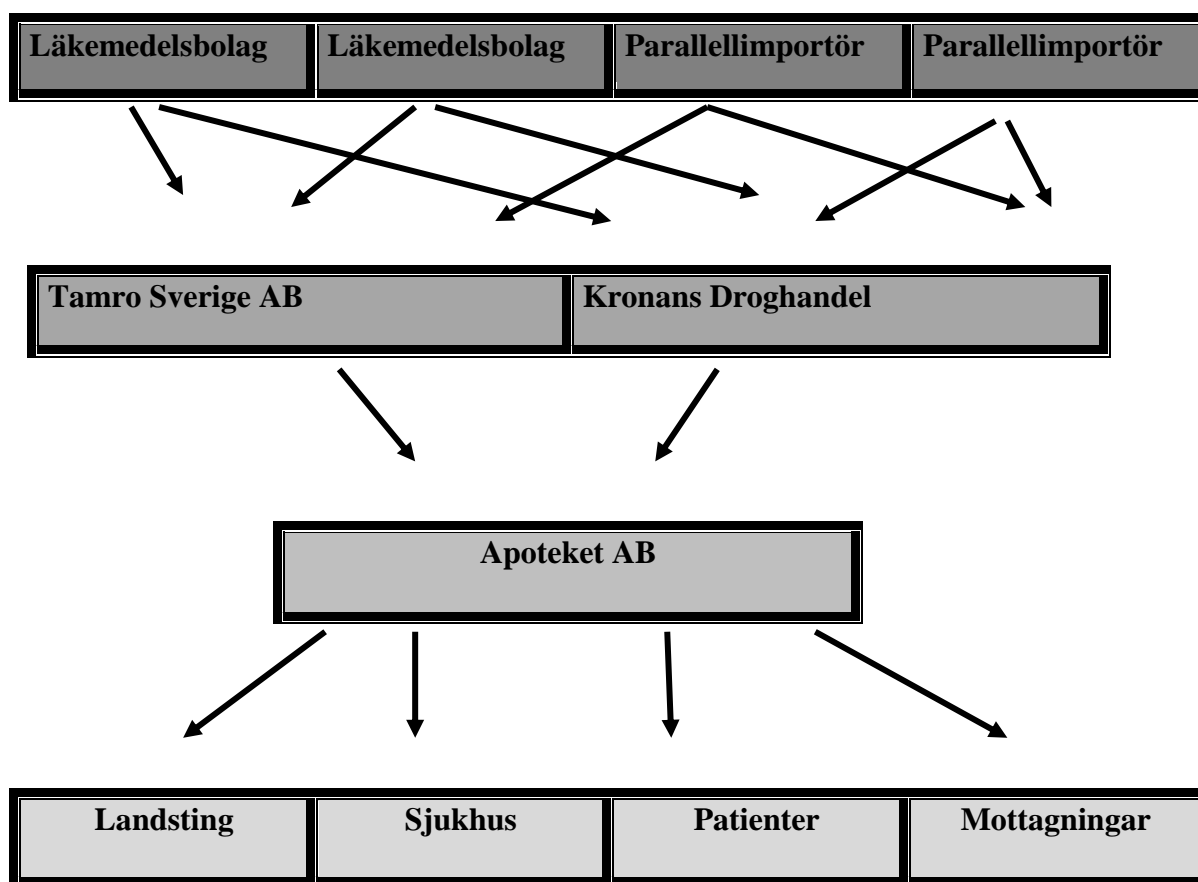
⁷²C-438/02 Bringwell-målet

⁷³Prop. 2008/09:145 s. 77

⁷⁴Lagrådsremiss 2008, s. 77

⁷⁵Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus, s. 45

Figur 4.1: Den svenska distributionen för läkemedel⁷⁶

4.2.1 Producentledet

Läkemedelsföretagen spelar en central roll i läkemedelsbranschen. Dessa utvecklar och tillverkar delvis så kallade originalläkemedel som de söker patent för och delvis generika som är en kopia på originalläkemedel där patent har löpt ut.⁷⁷ Det finns ca 200 läkemedelsföretag på den svenska marknaden idag bestående av både svenska och internationella aktörer. Receptbelagt läkemedel står för den största delen av Apotekets försäljning, denna del uppgick till 68 procent av den totala försäljningen 2007. Försäljning av receptfria läkemedel samt handelsvaror motsvarade samma år 32 procent av den totala försäljningen.⁷⁸ Parallellimporterade originalläkemedel har en betydande volym på den svenska läkemedelsmarknaden. Parallellimporterade läkemedel är identiska med de inhemska men köps in till lägre priser då dessa har gått via andra försäljningskanaler i utlandet. Parallellimport av läkemedel medför olika effekter i de olika handelsleden. För apoteket

⁷⁶ Avreglering av det svenska apoteksmonopolet, s. 12

⁷⁷ <http://www.generikaforeningen.se/page1/page1.html>

⁷⁸ Lagrådsremiss, s. 226

medför detta vinster som i ett konsumentnyttoperspektiv är positivt då det resulterar i lägre priser för konsumenter. Det kan dock diskuteras om det låga priset är en effekt av att de utländska läkemedelsföretagen är mer kostnadseffektiva på att tillverka läkemedel än exempelvis de svenska, eller om det rör sig om prisregleringar som är satta på en lägre nivå i utlandet.⁷⁹ En välfungerande konkurrens mellan olika läkemedelsbolag samt olika grupper av läkemedel är likväl en viktig förutsättning för låga kostnader i samband med läkemedelsutveckling, och här spelar parallellimporterade läkemedel en viktig prispressande roll.⁸⁰ Vinstmarginalerna i producentledet är relativt stora med anledning av den risk företagen tar i samband med stora investeringar inom forskning och utveckling, FoU. Inträdesbarriärerna är av samma anledning höga då det krävs stora resurser för att bedriva FoU. Marknaden är dock internationell vilket underlättar expansion och tillträde till nya marknader.⁸¹

4.2.2 Partihandeln

Partihandeln drivs av ett så kallat enkanalsystem, vilket innebär att varje produkt endast säljs genom en grossist. Detta innebär att grossisterna konkurrerar om distributionsuppdrag men inte om försäljning till apoteket då varje läkemedel har endast en partihandlare.⁸² När systemet infördes hade det som syfte att partihandeln skulle utmärkas av konkurrens samt verka som en garanti för att Apoteket inte integrerade bakåt och på så sätt begränsa dess bestämmanderätt i handelsledet.⁸³ Tamro Sverige AB och Kronans Droghandel är de två dominerande grossisterna i Sverige.⁸⁴ De logistikfördelar och kostnadseffektivitet som följer enkanalsystemet möjliggör låga distributionskostnader och systemet anses vara det mest gynnsamma i samband med monopolsituationen i detaljistledet. På grund av de höga kraven som ställs på distributörer i Sverige är det svårt att etablera sig på marknaden som ny aktör. Det är inte heller lönsamt att verka på marknaden om man inte kan få tillträde till en stor del av denna på grund av de små marginaler som finns i handelsledet.⁸⁵

---

⁷⁹ ECON Analysis AB- *Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, s. 20

⁸⁰ *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus*, s. 47

⁸¹ ECON Analysis AB- *Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, s. 14

⁸² Niklas Rudholm, Fredrik Bergström, Jessica Lindblom, *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, AB HANDELNS UTREDNINGSINSTITUT (HUI), Stockholm 2007-09-10, s.11 s. 11

⁸³ *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus* s. 51

⁸⁴ a.a. s. 50

⁸⁵ *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, s.11

4.2.3 Detaljistledet

I detaljistledet är Apoteket AB ensam aktör och dess uppdrag regleras i ett verksamhetsavtal som företaget ingått med staten.⁸⁶ Apoteket har fått ensamrätt att bedriva handel med läkemedel och skall enligt avtalet ha ett rikstäckande system för landets läkemedelsförsörjning.⁸⁷ Vidare skall företaget tillämpa enhetliga priser på läkemedel samt tillhandahålla information och rådgivning. Företagets kärnverksamhet utgörs av de lokala apotekens försäljning av receptbelagda och receptfria läkemedel samt handelsvaror såsom hygienartiklar och kroppsvård.⁸⁸

4.3 Prissättning av läkemedel

Det måste understrykas att de läkemedel samt handelsvaror som säljs av apoteket kan indelas i fem kategorier, nämligen receptbelagt läkemedel, receptfritt läkemedel, parallellimporterat läkemedel, generika och övriga produkter, samt att prissättningen på dessa skiljer sig åt.

Figur 4.2: Prissättning av läkemedel⁸⁹

<u>Receptbelagt läkemedel</u>	<u>Receptfritt läkemedel</u>	<u>Parallellimporterat läkemedel</u>	<u>Generika⁹⁰</u>	<u>Övriga produkter</u>
Läkemedels- Producenter	Läkemedels- producenter	Läkemedels- producenter	Läkemedels- producenter	Producenter
↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>
Grossistled	Grossistled	Grossistled	Grossistled	Grossistled
↓ <i>Reglerat*</i>	↓ <i>Fritt*</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>
Apoteket AB	Apoteket AB	Apoteket AB	Apoteket AB	Apoteket AB
↓ <i>Reglerat*</i>	↓ <i>Fritt*</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>	↓ <i>Fritt</i>
Konsumenter	Konsumenter	Konsumenter	Konsumenter	Konsumenter

*De läkemedel som inte omfattas av läkemedelsförmånen får prissättas fritt. Dessa läkemedel representerar cirka 2 procent av de receptbelagda och 81 procent av de receptfria.

⁸⁶http://www.apoteket.se/privatpersoner/om/sidor/OmApoteketContents_Bolagsstyrning_Verksamhetsstyrning_Policyetiskariktlinjer.aspx

⁸⁷ Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus, s.53

⁸⁸ http://www.apoteket.se/privatpersoner/om/Documents/Apoteket_arsredovisning_2008.pdf, s. 4

⁸⁹ ECON Analysis AB- Avreglering av det svenska apoteksmonopolet, s.19

⁹⁰ Generika är läkemedel som inte är patentskyddade och kan därmed produceras av flera tillverkare.

Priset mellan producent och grossist är inte reglerat. Apotekets inköpspris av receptbelagt läkemedel fastställs av Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV), som tidigare var känd som endast Läkemedelsförmånsnämnden (LFN). Denna reglering gäller allt läkemedel som är subventionerat av staten.⁹¹ Det är enligt lagen om läkemedelsförmåner (2002:160) som det framgår att TLV har som uppgift att reglera priset på de läkemedel som myndigheten beslutat ska ingå i läkemedelsförmånerna.⁹² Förmånssystemet verkar som ett skydd mot höga kostnader i samband med inköp av läkemedel och har som funktion att reducera den enskildes kostnader.⁹³ Högkostnadsskyddet finansierar knappt 80 procent av konsumentens kostnad för receptbelagda medel och innebär att efterfrågan på denna marknad karaktäriseras av att konsumenten i mycket liten utsträckning agerar prismedveten.⁹⁴ Regleringen avser Apoteket AB:s inköpspriser (AIP), dvs. grossisternas försäljningspris, samt Apotekets AB:s utförsäljningspris till konsumenterna (AUP).⁹⁵ Dessa priser är enhetliga, dvs. samma pris tillämpas i hela landet. TLV skall genom sin verksamhet och reglering av priser bidra till en kostnadseffektiv och rationell läkemedelsanvändning i samhället. Myndigheten skall ta hänsyn till andra länders utveckling och erfarenheter för att på ett effektivt sätt uppnå dess syfte.⁹⁶ Det råder fri prissättning på receptfritt läkemedel med undantag av ett fåtal som ingår i förmånssystemet. TVL reglerar Apoteket AB:s handelsmarginal för receptbelagt läkemedel utifrån specifika kriterier och bestämmelser, men företaget har frihet att inom ramen för verksamhetsavtalet med staten, bestämma dess handelsmarginal gällande receptfritt läkemedel.⁹⁷ Det är snarare regel än undantag att myndigheter i europeiska länder, trots konkurrens i detaljistledet, fastställer apotekens inköps- och försäljningspris för framför allt receptbelagt och patentskyddade läkemedel. Den främsta orsaken till detta är att stor del av läkemedelsförsäljning till konsumenter finansieras med allmänna medel och priskonkurrensen för receptbelagt och patenterade läkemedel är ytterst begränsat.⁹⁸ Subventionering och regler om högkostnadsskydd samt konsumentens låga priskänslighet är faktorer som sätter priskonkurrensen ur spel. För receptbelagda läkemedel utan generisk konkurrens, dvs. originalläkemedel, är möjligheten att använda konkurrens som ett medel för en effektiv

---

⁹¹ECON Analysis AB- *Avreglering av det svenska apoteksmonopole*, s. 19

⁹² *Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus*, s.31

⁹³ Lagrådsremiss, s. 216

⁹⁴ a.a. s. 227

⁹⁵ *Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus* s.32

⁹⁶ Lagrådsremiss, s. 217

⁹⁷ *Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus*, s.32

⁹⁸ a.a. s.33

prissättning begränsad då pga ensamrätten tillsammans med apotekets tillhandahållandeskyldighet skapas det ett producentmonopol, något som leder till att prissättningen på dessa läkemedel bestäms i praktiken av tillverkaren.⁹⁹ Marknaden för dessa läkemedel förändras betydligt när patenttiden går ut och generisk konkurrens uppstår. Producentmonopolet upphör och därmed skapas konkurrens mellan olika generikatillverkare.¹⁰⁰

I nästa kapitel ges en beskrivning på hur apoteksmarknaden ser ut i andra nordiska länder samt vilka som avreglerats och vilka effekt detta medfört.

---

⁹⁹ Lagrådsremiss. 2008, s.226

¹⁰⁰ a.a. s.227

5. NORDISKA ERFARENHETER

På senare tid har flertal länder runtom i Europa liberaliserat läkemedelsmarknaden. Förutsättningar och regler om försäljning av läkemedel har ändrats för att fler apotek skall kunna etablera sig på marknaden samt för att läkemedel skall kunna säljas i andra typer av butiker än apotek. Förändringarna gäller framför allt införande av priskonkurrens vid försäljning av receptfria läkemedel och ändrade förutsättningar för att driva apotek.¹⁰¹ Det är av vikt att titta närmare på dessa marknader och de effekter som uppstått i samband med de genomförda avregleringar för att lättare kunna förutse de problem som kan uppstå då det svenska apoteksmonopolet avvecklas. Vidare är det av relevans att även beakta hur dessa länder har valt att liberalisera marknaden samt hur nya regler för läkemedelsförsäljning efter liberalisering har utformats.

5.1 Norge

I mars 2001 infördes en ny apotekslag i Norge. Marknaden öppnades för konkurrens och fri etablering och lokalisering av apotek.¹⁰² Apoteksreformen innebar att prissättningen av receptbelagda läkemedel reglerades med maximipriser i grossist- och detaljhandeln.¹⁰³ Detta innebär att trots att den norska läkemedelsmarknaden är helt öppen för konkurrens har de läkemedel som säljs inom den statliga läkemedelsförmånen till ett fastställt pris genom maximipriser.¹⁰⁴ Den norska apoteksreformen innebar vidare att det blev tillåtet med både horisontell integrering, dvs. att bilda och ingå i en apotekskedja, samt vertikal integrering med vilken menas ett samarbete mellan detaljist och grossist. Det infördes även ett krav på att i varje apotek skulle det finnas en utbildad farmaceut som ansvarade för driften av verksamheten.¹⁰⁵ Efter införandet av den nya lagen skedde en markant ökning av antal försäljningsställen för läkemedel, främst i tätorter.¹⁰⁶ Denna ökning gav dock inte upphov till nedläggning av apotek i glesbygd som många fruktade.¹⁰⁷ Efter att den nya lagen trädde i kraft bildades tre kedjor med samägande av partihandelsföretag och apotek.¹⁰⁸ Enligt norsk lag får

---

¹⁰¹ Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus, s.69

¹⁰² Lagrådsremiss, s. 58

¹⁰³ ECON Analysis AB- Avreglering av det svenska apoteksmonopole, s. 27

¹⁰⁴ Konkurrensverket, *Läkemedelsdistributionen i Finland, Norge och Sverige – en analys av detaljistledet*, Konkurrensverkets uppdragsforskningsserie: 2005:1, s. 13

¹⁰⁵ Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus, s.71

¹⁰⁶ a.a. s.70

¹⁰⁷ ECON Analysis AB- Avreglering av det svenska apoteksmonopole, s. 26

¹⁰⁸ Lagrådsremiss, s. 59

dock en sådan kedja inte inneha mer än 40 procent av marknaden.¹⁰⁹ De olika kedjorna konkurrerar främst med lokalisering, tillgänglighet samt service snarare än priset på läkemedel.¹¹⁰ Norge liberaliserade marknaden ytterligare då det från och med 2003 blev tillåtet att sälja vissa receptfria läkemedel i andra butiker än i apotek. Detta i samband med de avregleringar i grossistledet som genomfördes 1995 har gjort den norska läkemarknadsreformen till en av de mest långtgående i Norden.¹¹¹ Marknaden har öppnats för konkurrens i högre grad än någon annan av de övriga nordiska ländernas läkemedelsmarknader.¹¹²

5.2 Finland

Den finländska läkemedelsmarknaden skiljer sig från den svenska och den norska. Marknaden är inte avreglerad utan apoteken är privatägda i ett privilegiesystem där tillstånd för etablering av apotek kan tilldelas av Läkemedelsverket.¹¹³ Apoteken har ensamrätt på försäljning av receptfritt läkemedel men utöver dessa finns Universitetsapoteket, en apotekskedja bestående av 17 apotek, som ägs av Helsingfors universitet och som drivs som ett vanligt detaljhandelsföretag.¹¹⁴ Samtliga apotek har rätt att erbjuda sina kunder rabatter, prissättningen måste dock vara enhetligt över hela landet.¹¹⁵ Studier om effektivitet och kostnader för apoteksrörelser i Norden visar på att det finns en god tillgänglighet av läkemedel i hela landet samt lägre inrapporteringar än både Norge och Sverige.¹¹⁶

5.3 Island

1996 blev det möjligt för andra än farmaceuter att äga apotek på Island. Kravet på att verksamheten skulle drivas av en utbildad farmaceut kvarblev.¹¹⁷ Apoteken har idag ensamrätt på försäljning av både receptfritt och receptbelagt läkemedel. Prissättningen på receptbelagt läkemedel är reglerat genom maximipriser, men det råder fri prissättning på receptfritt läkemedel.¹¹⁸ Den isländska apoteksreformen resulterade i ett ökat antal apotek,

---

¹⁰⁹ *Avveckla apoteksmarknaden med konsumentnytta i fokus*, s.70

¹¹⁰ a.a. s.72

¹¹¹ *Läkemedelsdistributionen i Finland, Norge och Sverige – en analys av detaljistledet*, s. 12

¹¹² a.a. s. 8

¹¹³ *ECON Analysis AB- Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, s. 24

¹¹⁴ *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, s. 23

¹¹⁵ *ibid.*

¹¹⁶ *ECON Analysis AB- Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, s. 25

¹¹⁷ *Lagradsremiss*, s. 61

¹¹⁸ *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, s. 20

något som i sin tur innebar ökad tillgänglighet för konsumenterna. Även här var ökningen störst i storstadsområden, dvs. framför allt i Reykjavik, men även på andra håll i landet.¹¹⁹

5.4 Danmark

Den danska apoteksreformen är inte genomförd i samma omfattning som den i Norge och på Island. Apoteksmarknaden består av ca 270 apotek, vilka drivs av självständiga farmaceuter som ansvarar för verksamheten.¹²⁰ Marknaden är geografiskt uppdelat, dvs. varje apotekare får tillstånd av regeringen att driva ett apotek inom ett visst geografiskt område.¹²¹ Regeringen bestämmer vidare antalet apotek samt var i landet dessa skall vara belägna.¹²² Apotek med hög omsättning betalar en del av sitt överskott till apotek med mindre omsättning för att dessa inte skall försvinna, detta gäller framför allt apotek i glesbygden.¹²³ Receptfritt läkemedel får sedan 2001 säljas i livsmedelsbutiker m.fl. i konkurrens med apoteken. För dessa råder det fri prissättning och det finns inget krav på enhetliga priser i landet.¹²⁴ Antal receptfritt läkemedel utanför apoteken är dock begränsat då det inte är tillåtet att ge kunden rådgivning i samband med försäljningen. Trots detta har försäljning av läkemedel utanför apoteken medfört en betydligt ökad tillgänglighet för konsumenterna.¹²⁵

5.5 Avslutande kommentarer

Flera europeiska länder har haft regleringar beträffande ägande av apotek, prissättning och konkurrens på marknaden. Ett flertal av dessa länder har valt att reformera apoteksmarknaden och trots att marknadsstrukturen skiljer sig i de olika länderna har effekterna av apoteksreformen varit likartade. Liberaliseringen har framför allt lett till bättre service i termer av längre öppettider, etablering av fler apotek samt utvecklade rådgivningstjänster.¹²⁶ Lägre priser har dock inte noterats i någon större utsträckning.

Sverige är ett av de få länder i Europa som haft kvar sin monopolistiska apoteksverksamhet in på 2000-talet. I början av 2010 påbörjas avvecklingen av apotekets monopol i praktiken. I

---

¹¹⁹ *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, s. 20

¹²⁰ a.a. s. 21

¹²¹ Lagrådsremiss, s. 60

¹²² *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, s. 21

¹²³ ECON Analysis AB- *Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, s. 21

¹²⁴ Lagrådsremiss, s. 60

¹²⁵ ECON Analysis AB- *Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, s. 22

¹²⁶ Lagrådsremiss 2008, s. 75

nästa kapitel redogörs för liberalisering av den svenska apoteksmarknaden och hur denna kommer att te sig.

6. AVREGLERING AV DEN SVENSKA APOTEKSMARKNADEN

Den 21 april 2009 fastslog regeringen att apoteksmarknaden skall avregleras och att Apoteket AB:s ensamrätt att bedriva detaljhandel med vissa läkemedel och varor skall upphöra.¹²⁷ Den svenska reformen av apoteksmarknaden är uppdelat i två steg. I ett första steg skall marknaden konkurrenssättas genom att andra aktörer än Apoteket AB skall få tillträde till marknaden och därmed bedriva detaljhandel med läkemedel. Andra steget i apoteksreformen innebär att försäljning av vissa receptfria läkemedel skall möjliggöras på andra platser än apotek.¹²⁸

6.1 Mål

Avregleringen genomförs i syfte att åstadkomma effektivisering, bättre tillgänglighet för konsumenterna, prispress samt en säker och ändamålsenlig läkemedelsanvändning.¹²⁹ Genom att fler aktörer etablerar sig på marknaden och genom en ökad konkurrens kommer marknaden att effektiviseras, något som leder till en ökad tillgänglighet av läkemedel genom längre öppettider samt fler apotek. Vidare bör en marknadsreform leda till ökad marknadsdynamik med ett mer varierat produktutbud samt nya varor och tjänster som följd. En ökad konkurrens kommer även att på lång sikt leda till lägre priser samt en effektiv resursfördelning i samhället.¹³⁰ Detta förutsätter att reformen utformas på ett sätt som skapar prispress på receptfria såväl som receptbelagda läkemedel. En effektiv konkurrens är dock lättare att uppnå för receptfria läkemedel då dessa inte ingår i det statliga subventionssystemet.¹³¹ För att konkurrens skall anses effektiv skall konsumenten ha möjlighet att jämföra priser och varor, något som kräver en prismedvetenhet som följer av att konsumenten själv bekostar hela eller större del av läkemedelskostnaderna. Denna prismedvetenhet saknas vid köp av receptbelagt läkemedel.¹³² De grundläggande krav på kompetens och säkerhet i läkemedelsförsörjningen som dagens handel präglas av idag

---

¹²⁷ Prop. 2008/09:145, s. 1

¹²⁸ SOU 2008:33, s. 2

¹²⁹ http://www.apoteket.se/privatpersoner/om/Documents/Apoteket_arsredovisning_2008.pdf, s. 12

¹³⁰ SOU 2008:4, s. 1

¹³¹ Lagrådsremiss 2008, s.77

¹³² a.a. s.78

kommer att bibehållas, då dessa spelar en central roll för en minskning av läkemedelsrelaterad sjuklighet och de kostnader som är förenade med denna.¹³³

6.2 Medel

För att uppnå de övergripande syftena med omregleringen skall monopolet avregleras och det är regeringens målsättning att marknaden skall kännetecknas av förutsägbara och rättsäkra regler samt likvärdiga villkor för samtliga aktörer på marknaden.¹³⁴

Monopolet skall ersättas med ett system där detaljhandel kan bedrivas av den som fått tillstånd av Läkemedelsverket. För att tillstånd skall tilldelas den sökande, skall en del krav på tillämplighet uppfyllas. Dessa innebär bland annat ett tillhandahållande av samtliga förordnade läkemedel och varor, närvaro av farmaceuter under öppethållandet samt att konsumenterna skall ges den information och rådgivning som är nödvändig.¹³⁵ De ålägganden och krav som ställs på företagen skall vara proportionerliga med hänsyn till det eftersträfvade syftet och skall inte motverka en fungerande konkurrens.¹³⁶ Handel av läkemedel präglas idag av kompetens, säkerhet och kvalitet, därför anses det inte finnas skäl att skärpa nuvarande kompetenskrav då detta skulle resultera i inträdesbarriärer på marknaden och därmed försvåra nyetablering.¹³⁷ En annan förutsättning för att konkurrensen på marknaden skall fungera effektivt är att myndigheterna ska kunna upprätthålla etableringskontroll och tillsyn.¹³⁸ För detta krävs självständiga och oberoende myndigheter. Konkurrensverket kommer att spela en viktig roll i reformen då den verkar som tillsynsmyndighet över konkurrensreglerna. Andra myndigheter som kommer att beröras i samband med liberalisering av apoteksmarknaden är TLV, Läkemedelsverket och Socialstyrelsen.¹³⁹

6.3 Omstrukturering av apoteksmarknaden

Apoteket AB kommer att fortsätta vara statligt ägd men kommer att verka på marknaden utifrån samma villkor som de nya aktörerna. Regeringen avser att en fungerande och effektiv konkurrens i kombination med statligt inflytande säkerställer en god läkemedelsförsörjning i

---

¹³³ Prop. 2008/09:145, s. 80

¹³⁴ a.a. s. 84

¹³⁵ http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=45&sq=1&ID=zicmhd7D9_4_15

¹³⁶ *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus*, s. 11

¹³⁷ a.a. s. 11

¹³⁸ Prop. 2008/09:145, s. 84

¹³⁹ Lagrådsremiss 2008, s. 81

hela landet. De apotek som inte förblir i statligt ägo kommer att avyttras till utomstående.¹⁴⁰ Denna del representerar ca hälften av bolagets 900 apotek. Apotekens AIP och UIP på förskrivna läkemedel kommer att vara fortsatt reglerat och AUP kommer att tillämpas enhetligt i hela landet. Högkostnadsskyddet och förmånssystemet kommer att förbli oförändrade efter reformen. Den infrastruktur som krävs att bedriva detaljhandel med läkemedel, dvs. de databaser och register som finns inom Apoteket, kommer att överlämnas till Apotekens Service AB.

Konkurrensverket har sett till att de villkor som gäller för Apoteket AB idag skall även vara gällande för de nya aktörerna. På så sätt har verket försökt hindra de konkurrens fördelar som en tidigare monopolist kan ha på en avreglerad marknad. De främsta fördelar som Apoteket AB har och som kan tänkas påverka konkurrensen på marknaden behandlas i kommande kapitlet.

---

¹⁴⁰ Prop. 2008/09:145, s. 86

7. ETABLERINGS- OCH KONKURRENSHINDER

7.1 Inträdesbarriärer

För att konkurrensen skall vara fungerbar på avreglerade marknader är det av avgörande betydelse att det råder fritt inträde till marknaden. Om etablering av nya företag hindras på grund av monopolvinster som finns på marknaden, kommer dessa vinster att finnas kvar på lång sikt. Låga inträdeskostnader är därför en mycket viktig faktor för att avreglering skall leda till långsiktigt positiva effekter.¹⁴¹ Kostnads- och stordriftsfördelar är vanliga former av hinder mot nyetablering, dessa kan förekomma i termer av exempelvis patenterad teknik, distributionsnät samt storskalighet i produktionen. Produktdifferentiering genom ett starkt varumärke och offentliga regleringar är andra förekommande former av etableringshinder på marknader.¹⁴²

Analyser som har gjorts på effekter av de genomförda regelreformerna i Sverige indikerar i de flesta fall att effekterna varit övervägande positiva. Det har dock visat sig vara svårt att uppnå en fungerande konkurrens på marknader som under lång tid varit legala monopol. De konkurrens- och etableringshinder som varit vanligt förekommande på dessa marknader och som eventuellt kan uppkomma på en avreglerad apoteksmarknad redogörs i detta kapitel.

7.1.1 Flaskhalsproblemet

Infrastrukturen verkar som ett kritiskt produktionsled som företag måste ha tillgång till för att kunna konkurrera på marknaden. Detta produktionsled kallas för flaskhals.¹⁴³ Samtliga branscher som diskuteras i arbetet kännetecknas av en viss infrastruktur som aktörerna måste ha tillgång till för att kunna etablera sig på marknaden. Infrastrukturen i dessa fall verkar som en flaskhals för hela marknaden och begränsar produktionskapaciteten. I många fall kontrolleras flaskhalsen av den tidigare monopolisten som själv verkar på marknaden nedströms, något som är problematiskt då företaget får marknadsstyrka och kan tänkas utnyttja övertaget för att eliminera konkurrens samt motverka inträde av nya aktörer.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ SOU 2005:4, s. 111

¹⁴² Krugman, s. 398

¹⁴³ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 109

¹⁴⁴ Konkurrensverket, *Monopolmarknader i förändring*, Konkurrensverkets rapportserie: 2004:3, s. 54

Den primära orsaken till att flaskhalsproblemet uppstår är att den nödvändiga infrastrukturen är förenad med stora kostnader och kräver ofantliga investeringar som gör det omöjligt för nya aktörer att själva bygga upp.¹⁴⁵ Detta höjer inträdesbarriärerna och på så sätt begränsar förutsättningarna för en effektiv konkurrens. Tillträdesproblemet kan hanteras på olika sätt, vilket utvecklas närmare i nästa avsnitt.

7.1.1.1 Hantering av flaskhalsproblemet

Som nämnt tidigare är tillträde till infrastrukturen på icke-diskriminerande villkor avgörande för att konkurrensen skall fungera väl på en öppen marknad.¹⁴⁶ Ett centralt problem ur konkurrenssynpunkt är den marknadsmakt som bygger på kontroll av flaskhalsen som tenderar att hämma effektiviteten på marknaden i efterföljande led. Det finns ett antal huvudsakliga modeller för lösning av flaskhalsproblemet. En del av dessa utgår från prisregleringar, där staten kan exempelvis kontrollera prissättningen på den färdiga produkten.¹⁴⁷ Myndigheterna kan också reglera priset för tillgång till infrastrukturen och på så sätt motverka förekomsten av diskriminering i samband med vilka företag som får tillgång till flaskhalsen. En annan modell för att lösa problematiken är en vertikal separation, dvs. att separera flaskhalsen från det led där konkurrens förekommer. Denna metod medför likvärdiga förutsättningar för de företag som verkar i efterföljande led. En horisontell separation är ett ytterligare sätt, där monopolverksamheten delas upp i ett antal monopol, exempelvis en geografisk fördelning. Metoden i sig är dock ingen lösning på problemet utan förenklar snarare för den reglerande myndigheten att fastställa maximala konsument- och tillträdespriser.¹⁴⁸ Det är oftast tillräckligt att den kritiska flaskhalsen regleras medans kvarstående del av verksamheten konkurrensutsätts för att konkurrens skall upprätthållas.¹⁴⁹ Endast genom teknologisk utveckling kan flaskhalsproblemet elimineras utan att marknaden skall behöva genomgå en omfattande reglering.¹⁵⁰ Vilken modell eller kombination av modeller som tillämpas på de olika marknaderna varierar beroende på marknad och modell.

---

¹⁴⁵ Konkurrensverket, *Infrastruktur och konkurrens*, Konkurrensverkets rapportserie 2009:3, s.13

¹⁴⁶ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar*, s. 14

¹⁴⁷ *Avreglering, konkurrensutsättning och ekonomisk effektivitet – offentligt eller privat?*, s. 5

¹⁴⁸ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar 2002*, s. 124

¹⁴⁹ Konkurrens, avregleringar och ekonomisk effektivitet, s. 5

¹⁵⁰ SOU2005:4, s.362

7.1.1.2 Flaskhalsar på de berörda marknaderna

Energimarknaden

Inom elbranschen är det nordiska stamnätet den nödvändiga infrastrukturen som aktörer måste ha tillgång till för att kunna vara verksamma på marknaden. Trängsel i stamnäten leder till att flaskhalsar uppstår. Dessa orsakas av antingen temporära betingelser, dvs. av underhållsarbete eller tekniska fel, eller strukturella betingelser som uppstår när kapacitet i kraftnäten brister.¹⁵¹ Flaskhalsar på elmarknaden varierar från år till år och det finns ett antal olika metoder att lösa problemet på. Hantering av flaskhalsar på denna marknad innebär en kombination av uppdelning i prisområden, mothandel samt begränsning av import och export.¹⁵² Likt andra marknader, är en förutsättning för förbättrad konkurrens etablering av flera aktörer på marknaden som kan utmana de redan befintliga och väl etablerade företagen. Existensen av flaskhalsar i överföringssystemen orsakar en uppdelning av den nordiska elmarknaden, vilket inte tillåter denna att fungera korrekt och på så sätt motverkar en effektiv konkurrens.¹⁵³

Telemarknaden

På telemarknaden har man enligt konkurrensverket ”gått från en situation karaktäriserad av ett oreglerat monopol till en situation som kan beskrivas som reglerad konkurrens”.¹⁵⁴ På marknaden råder strikta regler för tillträde till befintlig infrastruktur. Här är marknaden vertikalt integrerad och tillträdesreglerna har som syfte att skapa förutsättningar för effektiv konkurrens. Den primära målsättningen med regleringen ligger i att ge nya aktörer tillträde till infrastrukturen på likvärdiga villkor för att dessa skall kunna utmana det redan etablerade företaget.¹⁵⁵ Det har dock visat sig vara svårt att utforma tillträdesregler som medverkar till neutrala konkurrensförhållanden samtidigt som de ger goda incitament till att investera i infrastrukturen.¹⁵⁶ Likt andra marknader som tidigare varit legala monopol, fortsatte en hög koncentration och stark dominans för den tidigare monopolisten efter avreglering. Det rådde etableringsfrihet på marknaden, men förutsättningar för detta var inte goda då nya aktörer var

---

¹⁵¹ http://books.google.se/books?id=bjTXPUz0pm0C&pg=PA375&lpg=PA375&dq=El-+och+naturgasmarknaderna:+energimarknader+i+utveckling:+slutbet%C3%A4nkande+av+Sverige+El-+och+gasmarknadsutredningen&source=bl&ots=pdwvWNl5c2&sig=41tNHXnawZ-3TBkeIL0n8Si34Xg&hl=sv&ei=hvhIS_b2DtHr-Aan2aBM&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAoQ6AEwAA#v=onepage&q=&f=false, s. 94

¹⁵² SOU 2005:4, s. 183

¹⁵³ Konkurrensen i Sverige 2006, s.138

¹⁵⁴ *Avreglering: Erfarenheter från tre marknader*, s. 374

¹⁵⁵ SOU 2005:4, s. 514

¹⁵⁶ *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar* 2002, s. 26

tvungna att sluta avtal med dåvarande Televerket för att få tillgång till det allmänna telenätet. Det fanns inga regleringar beträffande detta vilket försvårade etablering av företag och motverkade konkurrens. Det var inte förrän 1993 regeringen beslutade om att Televerket skulle tillåta samtrafik till ett kostnadsbaserat pris. Detta möjliggjorde för andra aktörer att verka på de delar av marknaden som var konkurrensutsatta. Likvärdiga villkor för tillgång till det fasta nätet var inte aktuellt förrän så sent som 2005.!!

Den snabba utvecklingen som sker på marknaden samt de ökade kraven för allt högre hastigheter och kapacitet på elektroniska tjänster och varor, innebär att det i framtiden kommer att behövas en betydligt mer kraftfull nätinфраstruktur. Infrastrukturbaserad konkurrens spelar därför en central roll på marknaden.¹⁵⁷

Posten

På postmarknaden, som är fortsatt vertikalt integrerad, har vissa tillträdesregleringar införts. Trots att tillgång till postens postboxar och postnummersystem har getts, har det visat sig vara svårt för utomstående aktörer att etablera sig på den svenska postmarknaden. Konkurrensverket anser för att konkurrens skall kunna upprätthållas bör någon form av tillträde till Postens infrastruktur tilldelas. Det skulle kunna införas ytterligare tillträdesregleringar som skulle ge Postens konkurrenter tillgång till insamlings-, sorterings- och utbärningstjänster. Tillträdesreglering skulle minska inträdesbarriärerna väsentligt och på så sätt skapa förutsättningar för att andra aktörer skall kunna verka på marknaden som starka konkurrenter till Posten.¹⁵⁸ I samband med liberalisering av den svenska postmarknaden har varken vertikal separation eller fler tillträdesregleringar införts, något som kan ligga till grund för den nästan obefintliga konkurrensen på marknaden.

Apoteket

Den nödvändiga infrastrukturen på apoteksmarknaden består av Apoteket AB:s IT-system som företaget byggt upp löpande för att sköta verksamheten. Systemen omfattar olika databaser vilka alla innehar funktioner för specifika delar av verksamheten. Utöver detta ansvarar Apoteket AB för det IT-system som används för elektronisk överföring samt lagring av recept. Samtliga datasystem är integrerade med varandra och regeringen anser att alla öppenvårdsapotek måste ha tillgång till IT-systemen för att kunna bedriva verksamhet på

---

¹⁵⁷Konkurrensverket, *Åtgärder för bättre konkurrens*, Konkurrensverkets rapportserie: 2008:5, s. 167

¹⁵⁸ *Åtgärder för konkurrens*, s. 200

marknaden. Regeringens bedömning är att Apotekens Service AB skall överta ansvaret för de databaser och att alla aktörer på marknaden skall få tillträde till infrastrukturen.¹⁵⁹ På så sätt kan etableringshinder i samband med tillträde till infrastruktur undvikas.

7.1.2 Varumärket

Apoteket AB har verkat som ensam aktör på den svenska apoteksmarknaden i många år och har under den tiden byggt upp ett starkt varumärke som ger företaget en stor fördel på en omreglerad marknad. Ett starkt varumärke anses vara en ovärderlig tillgång för ett företag men för att begränsa det övertag Apoteket AB kan ha i samband med detta har regeringen fått i uppdrag att framta en nationell apotekssymbol.¹⁶⁰ Även Konkurrensverket anser att bolagets fördel med att ha haft ensamrätt till varumärket kan vara konkurrensbegränsande på en omreglerad marknad då varumärket anses vara synonymt med apoteksprodukter och tjänster idag.¹⁶¹ Den gemensamma symbolen skall finnas på alla apotek och har som syfte att skapa mer likvärdiga konkurrensvillkor på marknaden samt att utestänga tveksamhet över vad som utgör ett ”riktigt” apotek.¹⁶² Även butiksnamnet och ensamrätt till detta är en viktig fördel för Apoteket AB, något som skulle medföra stora inträdeshinder för andra aktörer och på så sätt påverka konkurrensen negativt. För att motverka de konkurrensproblem som kan uppstå i samband med detta har Konkurrensverket kontaktat Bolagsverket som godkänt att registrera företag med ordet apotek i namnet, men kräver att namnet används i kombination med ytterligare beståndsdelar för att undvika förväxling.¹⁶³

7.1.3 Marknadsmakt och missbruk

En vanlig företeelse med nyligen avreglerade marknader är att det företag som tidigare skyddats från konkurrens och fått ensamrätt till att bedriva visst verksamhet, har kunnat bygga upp en stark position på marknaden. Styrkan kan vara finansiell eller i form av kompetens och branschkännedom. Detta försvårar för nya aktörer att etablera sig på marknaden och konkurrera med den tidigare monopolisten, då denna besitter en stark marknadsposition.

---

¹⁵⁹ Prop. 2008/09:145, s. 295

¹⁶⁰ <http://www.dagensmedicin.se/dagensapotek/nyheter/2009/03/19/gront-kors-blir-nationell-/index.xml>

¹⁶¹ Konkurrensverket - DNR 340/2007, *Begäran om uppgifter om Apoteket AB:s åtgärder inför den aviserade avvecklingen av apoteksmonopolet*, 2007-06-27, s. 17

¹⁶² *Åtgärder för bättre konkurrens*, s. 61

¹⁶³ *Avveckla apoteksmarknaden*, s. 110

Apoteket

Idag finns omkring 900 apotek och 855 apoteksombud i Sverige som säljer både receptfria och receptbelagda läkemedel till allmänheten.¹⁶⁴ Som tidigare nämnt har företaget, i samband med de fördelar som följer av att inneha en monopolställning på marknaden, byggt upp ett starkt varumärke med en stor kundbas.¹⁶⁵ Det kan därför konstateras att Apoteket AB har en stark marknadsställning inför en omreglering av apoteksmonopolet och att detta kan försvåra existensen av en effektiv konkurrens på marknaden. Trots att apoteksmarknaden kommer att öppnas för konkurrens och andra aktörer får tillträde till marknaden kommer Apoteket AB att vara den dominerande aktören på marknaden under en överskådlig framtid. I det scenario företaget förblir den dominerande aktören med väldigt stark eller absolut marknadsmakt kommer konkurrens att nästan helt uteslutas från marknaden, något som kan inträffa på brevmarknaden, där Posten fortfarande idag är ensam aktör.¹⁶⁶ En stark marknadsställning för Apoteket AB kommer att innebära att köpkraften på marknaden blir starkt koncentrerad. Detta kommer att påverka etableringsincitamentet och därmed ha konkurrenshämmande effekt på marknaden.¹⁶⁷ Konkurrensverket menar att företagets starka marknadsställning även kommer att påverka generika- och parallellimporterade läkemedel på ett negativt sätt. Det här är ett vanligt förekommande problem på marknader där det tidigare funnits monopolföretag. Konkurrenslagen ställer dock hårdare krav på dominerande företag och bestämmelser i denna lag kan innebära att Apoteket AB inte kommer att kunna verka på marknaden utifrån samma villkor som gäller för andra aktörer.¹⁶⁸ Konkurrensverket har utifrån dessa problem ansett att regeringen skall avyttra så många apotek att Apoteket AB inte längre innehar en dominerande ställning.

Konkurrensproblem och etableringshinder i samband med marknadsmakt och missbruk av denna, har förekommit ofta på marknader som post och tele. Posten såväl som Telia har varit indragna i flera processer gällande missbruk av dominerande ställning. Detta tyder på vikten av reglering när marknader genomgår regelreformer, huvudsakligen i ett initialskede för att få andra företag på marknaden. Reglering som har som syfte att begränsa den etablerade aktörens marknadsmakt samt agerande på marknaden, är av störst betydelse vid liberalisering

---

¹⁶⁴ http://www.apoteket.se/privatpersoner/om/Documents/Apoteket_arsredovisning_2008.pdf, s. 9

¹⁶⁵ *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus*, s. 86

¹⁶⁶ *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, s. 34

¹⁶⁷ Konkurrensverket - DNR 33/2008, *Huvudbetänkande av Apoteksmarknadsutredningen – Omreglering av apoteksmarknaden (2008:4)*, 2008-03-28

¹⁶⁸ *Avveckla apoteksmonopolet med konkurrensnyttan i fokus*, s. 94

av nätverksbranscher för att de nya företagen inte ska vara beroende av det etablerade företaget.

7.2 Viktigt att reglera efter avreglering

Erfarenheterna av marknader som avreglerats påvisar att det kan finnas starka skäl för statsmakterna att reglera den tidigare monopolistens agerande på marknaden när denna utsätts för konkurrens. För en väl fungerande och effektiv konkurrens behövs tydliga och ändamålsenliga regler om de villkor som kommer att råda på marknaden för etablering av apotek samt de prissättningsmodeller som skall tillämpas. Dessa regler har som syfte att skydda konsumentintresset samt stärka konsumenternas ställning.¹⁶⁹ Vidare skapas dessa lagstiftningar för att skapa förutsättningar för konkurrens samt för att motverka marknadsmakt.¹⁷⁰ Skillnad kan göras på tre typer av regleringar: ekonomiska, sociala och administrativa. De ekonomiska har som syfte att reglera prissättning samt in- och utträde på marknaden. Sociala regleringar är förenade med hälso- samt säkerhetsfrågor och hur dessa skall skyddas. Administrativa regleringar berör information och myndigheternas tillgång till denna. I de fall dessa tre typer av regleringar hanteras av ett enda företag, är det viktigt att tillämpa regler för att säkerställa priser och därmed förhindra att företaget missbrukar sin dominerande ställning.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ *Konkurrens i Sverige 2005*, s. 96

¹⁷⁰ SOU 2005:4, s. 628

¹⁷¹ *ibid.*

8. SLUTDISKUSSION

Uppsatsens syfte har varit att titta närmare på marknader som tidigare kännetecknats av legala monopol, för att kartlägga de konkurrenshinder som är återkommande på dessa. Vidare har arbetet syftat till att undersöka om dessa kan uppkomma på apoteksmarknaden som nu öppnas för konkurrens.

Det har varit svårt att mäta de effekter som konkurrens haft på de avreglerade marknaderna. Flertal studier visar på att produktiviteten på samtliga marknader har ökat till följd av att verksamheten effektiviserats. Ett ökat utbud av varor och tjänster har kunnat konstateras på samtliga marknader. Prisutvecklingen har dock varit svår att studera. Liberalisering av telemarknaden har bidragit till ett relativt prisfall, men pga. de omfattande teknologiska utvecklingar som skett inom branschen är det svårt att bedöma hur stor del av den prispressande effekten som är direkt kopplat till att marknaden öppnats för konkurrens. På Postmarknaden har priset pressats på de delar av marknaden som utsatts för konkurrens medan det har skett en prishöjning på andra delar. På elmarknadens elproduktions- och återförsäljningsdel har viss prispress uppstått men trots flertal studier har det varit svårt att uppskatta hur stora dessa har varit. För telemarknaden har den aggressiva tillträdesregleringen varit av väsentlig betydelse för upprättande av konkurrens. Elmarknaden genomgick en vertikal separation och på så sätt fick utomstående aktörer tillträde till marknadens infrastruktur, något som ligger till grund för den konkurrens som råder på marknaden idag. Postmarknaden är kanske den liberalisering som skett utan större framgångar. Marknaden kännetecknas av monopolföretaget Posten AB med en marknadsandel omkring 90procent. Kanske är avsaknad av aggressiv tillträdesreglering eller det faktum att marknaden är vertikalt integrerat, underliggande orsaker till den nästan obefintliga konkurrensen.

För att avveckling av det svenska apoteksmonopolet skall ge upphov till de samhällsekonomiska vinster som eftersträvas i samband med en avreglering, förutsätts att de ändrade regleringarna är utformade på ett sätt där konkurrensproblem kan undvikas. Tidigare erfarenheter från andra marknader visar på att tillträde till den underliggande infrastrukturen är av central betydelse för hur konkurrens på marknaden utvecklas. I och med att regeringen har beslutat om att samtliga aktörer kan ta del av den IT-infrastruktur som finns på apoteksmarknaden har man försökt undvika denna problematik. Etablering av privata aktörer

och inträde till marknaden bör därmed inte hämmas på apoteksmarknaden. Konkurrensverket har också bedömt att Apoteket AB inte skall tillåtas att inneha en alltför stark marknadsställning på marknaden samt att likvärdiga villkor för alla aktörer skall känneteckna marknaden.

Det är märkbart att Konkurrensverket har, utifrån de erfarenheter man fått i samband med liberalisering av tidigare monopolmarknader, utformat en regelreformer som kommer att skapa goda förutsättningar för en fungerande konkurrens på marknaden.

Referenslista

Litteraturförteckning

Krugman, Paul; Wells, Robin, *Microeconomics*, 1st edition, Worth Publishers, New York 2005

Offentligt tryck

Lagrådsremiss, *Omreglering av apoteksmarknaden*, Stockholm den 8 december 2008

Regeringens proposition 2008/09:145, *Omreglering av apoteksmarknaden*, Stockholm den 19 februari 2009

Regeringens proposition 1999/2000:140, *Konkurrenspolitik för förnyelse och mångfald*, Stockholm den 25 maj 2000

SOU [2002:7], *Konkurrensen i Sverige 2002*, 2002

SOU [2002:7], *Konkurrens på elmarknaden*, 2002

SOU [2005:4], *Liberalisering, regler och marknader*, 2005

SOU [2005:5], *Postmarknad i förändring*, 2005

SOU [2008:4], *Omreglering av apoteksmarknaden*, 2008

SOU [2008:33], *Detaljhandel med vissa receptfria läkemedel*, 2008

Konkurrensverket(2009), *Infrastruktur och konkurrens*, Konkurrensverkets rapportserie 2009:3

Konkurrensverkets(2008), *Huvudbetänkande av Apoteksmarknadsutredningen - Omreglering av apoteksmarknaden*, 2008:4

Konkurrensverkets(2008), *Åtgärder för bättre konkurrens*, Konkurrensverkets rapportserie: 2008:5

Konkurrensverket(2008) - DNR 33/2008, *Huvudbetänkande av Apoteksmarknadsutredningen – Omreglering av apoteksmarknaden (2008:4)*, 2008-03-28

Konkurrensverket(2007), *Avveckla apoteksmonopolet med konsumentnyttan i fokus*, 2007:1

Konkurrensverket(2007) - DNR 340/2007, *Begäran om uppgifter om Apoteket AB:s åtgärder inför den aviserade avvecklingen av apoteksmonopolet*, 2007-06-27

Konkurrensverket(2006), *Konkurrensen i Sverige 2006*, Konkurrensverkets rapportserie: 2006:4

Konkurrensverket(2005), *Läkemedelsdistributionen i Finland, Norge och Sverige – en analys av detaljistledet*, Konkurrensverkets uppdragsforskningsserie: 2005:1

Konkurrensverket(2005), *Avreglering, konkurrensutsättning och ekonomisk effektivitet – offentligt eller privat?*, 2005-12-20

Konkurrensverket(2005), *Konkurrensen i Sverige 2005*, Konkurrensverkets rapportserie: 2005:1

Konkurrensverket(2004), *Monopolmarknader i förändring*, Konkurrensverkets rapportserie: 2004:3

Konkurrensverket(2002) – *Vårda och skapa konkurrens – vad krävs för ökad konsumentnytta?*, Konkurrensverkets rapportserie: 2002:2

ECON Analysis AB, *Avreglering av det svenska apoteksmonopolet*, Rapport R-2006-054, 2006-6-7

Departementsserien (Ds), *Lärobok för regelnissar - en ESO-rapport om regelhantering vid avregleringar*, Expertrådet för Studier i Offentlig ekonomi (ESO) 2002

Post- och telestyrelsen (PTS), *Service och Konkurrens 2009*, PTS-ER-2009:14

Niklas Rudholm, Fredrik Bergström, Jessica Lindblom, *Den regelreformerade svenska apoteksmarknaden*, AB HANDELNS UTREDNING SINSTITUT (HUI), Stockholm 2007-09-10

Artiklar

Ekonomisk Debatt 2001, *Avreglering: Erfarenheter från tre marknader*, Förhandlingar Nationalekonomiska föreningen, nr 5

Rättsfall

C-438/02- Bringwell-målet

Elektroniska källor

Konkurrensverket, *Konkurrensen på elmarknaden - det är dags att tänka på konsumenten*, 6 november 2003

http://www.kkv.se/upload/Filer/Press/Tal-artiklar/tal_cn_030402.pdf

<http://www.konkurrensverket.se>

http://www.konkurrensverket.se/t/NewsPage_5559.aspx

Svensk Energi

<http://www.svenskenergi.se/sv/Om-el/Fakta-om-elmarknaden/Kostnadsskillnader-leder-till-handel-med-el2/>

Läkemedelsvärlden

<http://www.lakemedelsvarlden.se/zino.aspx?articleID=3906>

Europeiska kommissionen

http://ec.europa.eu/competition/consumers/liberalisation_sv.html

http://ec.europa.eu/competition/liberalisation/overview_en.html

Föreningen för generiska läkemedel

<http://www.generikaforeningen.se/page1/page1.html>

Apoteket AB

http://www.apoteket.se/privatpersoner/om/sidor/OmApoteketContents_Bolagsstyrning_Verksamhetsstyrning_Policyoetiskariktlinjer.aspx

http://www.apoteket.se/privatpersoner/om/Documents/Apoteket_arsredovisning_2008.pdf

Sveriges riksdag

http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=45&sq=1&ID=zicmhd7D9_4_15

Google books

http://books.google.se/books?id=bjTXPUz0pm0C&pg=PA375&lpg=PA375&dq=El-+och+naturgasmaknaderna:+energimarknader+i+utveckling:+slutbet%C3%A4nkande+av+Sverige+El-+och+gasmaknadsutredningen&source=bl&ots=pdwvWN15c2&sig=41tNHXnawZ-3TBkeIL0n8Si34Xg&hl=sv&ei=hvhIS_b2DtHr-Aan2aBM&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAoQ6AEwAA#v=onepage&q=&f=false

Dagens Apotek

<http://www.dagensmedicin.se/dagensapotek/nyheter/2009/03/19/gront-kors-blir-nationell-/index.xml>

